

KAPRONCZAY KÁROLY: AZ ÁLLADALMI ORVOSI ÉS KÖZEGÉSZSÉGI ÜGY RENDEZÉSÉRŐL¹

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével
Közreműködött: Szállási Árpád**

Az 1848-as márciusi forradalom és az első felelős kormány megalakulása nem érte váratlanul a magyar orvostársadalmat, hiszen a reformkor kezdete óta ezt várta: követelte az orvosképzés megújítását, a köz- és orvosügyek újragondolását. Így a hazai orvostársadalom számára 1848 tavasza nemcsak a közjog változását, hanem a reformtervek megfogalmazását és megvalósulásukat is jelentette. A magyar egyetemekről szóló 1848. évi XIX. tc. nemcsak a pesti egyetemet helyezte az akkor alakult Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium felügyelete alá, de kimondta az egyetem önkormányzatát, a tanszabadságot, a cenzúra eltörlését, s mindez valóban szabad utat engedett az orvosképzés reformjának. Az orvosigazgatás új formájában, az Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztériumon belül felállított egészségügyi osztály életre hívása nemcsak közigazgatási kérdés lett, hanem az orvostársadalom érdekvédelmének, szakmai képviselőtének és testületi szervezetének kidolgozását is szükségszerűvé tette. Mindezek valóban „mozgásba lendítették” a hazai orvosi köröket, egyben felszínre hozták az 1840-es évek elejétől tapasztalható belső ellentéteket és feszültségeket. Ez nemcsak személyi ellentéteket jelentett, hanem az elvi kérdések más-más szemszögből történő megítélését is. Abban mindenki egyetértett, hogy nemzeti és demokratikus alapon kell újjászervezni a közegészségügyi és orvosigazgatási, képviselői kérdéseket, a különbség abban mutatkozott csak, hogy nemzeti vagy külföldi példák figyelembevételével történjen mindez.

Balassa Jánost 1848 májusában a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium egyetemi osztályának élére állították, s Eötvös József megbízásából hozzáfogott az orvosi ügyek reformjához. Ennek központi részét foglalta el az orvosképzés megújítása. Kiemelt hangsúlyt kapott a hároméves sebészképzés eltörlése, az „országos egyetemi kórház” felállítása, a „kórapolók” képzése, új tanszékek (balneológia, gyermekgyógyászat, orvostörténelem, kór- és gyógyszer-tani, törvényszéki orvostani és államorvostani tanszékek) felállítása. A tervezet szerint megszűnt volna az egész hazai orvostársadalom számára nyitott egyetemi orvosi kar, amely már évek óta az összeütközések forrása volt. Az orvosi kart csak a tanárok és az egyetemi tanszemélyzet jelentette volna, az egyetemen kívüli orvosok számára új testületet kívántak felállítani. Ennek ilyenformán történő átalakítását elleneztek Bugát Pál, Flór Ferenc és általában az ‘Orvosi Tár’ köré csoportosuló, ők e testület megszüntetését nem támogatták, sőt mindenki számára kötelezővé kívánták tenni.

Az ellentétek újabb területét „Az álladalmi orvosi és közegészség ügy rendezéséről” című – az orvosi kar által kiküldött reformbizottság által készített és Kovács Sebestyén Endre által összeállított – tervezet adta, amely megismételte az orvosképzés reformját az igazgatás

---

¹ Forrás: Kapronczay Károly: A magyar orvostársadalom vitája 1848 tavaszán. = *Lege Artis Medicinae*, 1998. pp. 224–225.

A szerző által felhasznált egykorú források:

Kovács Sebestyén Endre: Javaslat az álladalmi közegészség és orvosi ügy rendezéséről hazánkban. Pest, 1848. 30 p.
Sauer Ignác javaslata egy „magyar orvosi akadémia” föllállítása iránt 1848. = *Gyógyászat*, 1866. pp. 826–827.

kérdésében – meghagyva a vármegyei tisztiorvosi szolgálatot –, az országot négy területre kívánta osztani, amely felett egy-egy főorvos látta volna el a koordináló feladatot.

A polgári egészségügy országos igazgatását a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztériumban működő egészségügyi osztály végezte volna, amelynek munkáját az országosan szervezett közegészségügyi és az igazságügyi orvosi bizottság, mint véleményező és indítványozó testület, segítette volna. Lényeges része volt a tervezetnek, hogy minden ötezer lakos után minden helytartóság kötelező módon orvost alkalmazzon.

Mielőtt még összehívták volna az országos orvosi értekezletet, heves vita alakult ki a sajtóban és a helyi, vármegyei orvosegyesületekben, orvosi fórumokon. Csorba József Somogy és Bittner Kéri Imre Arad megye főorvosa mindenben egyetértő véleményt nyilvánítottak, külön hangsúlyozva az egységes orvosképzést, a korszerűtlen sebészképzés kiiktatását. A végzett sebészek tovább működhetnek volna, nem önálló, hanem beosztott munkakörökben.

Az 'Orvosi Tár' valójában a bírálatok tükré lett; Bugát Pál mellett elsősorban azok írásai jelentek meg, akik bírálták a tervezet egyes pontjait, illetve kiegészítő javaslatokkal éltek. Valójában mindenki egyetértett az országos tervezettel, de többségében elleneztek a hároméves sebészképzés megszüntetését. Például Kovács Imre tollvivő a pesti sebészek nevében kikelt a „tökéletlen és hiányos félorvosi” képzés védelmében, a sebészt semmivel sem tartva rosszabbnak az ötéves képzésben részesült orvosdokornál, sőt a vidék orvosaként nagyobb gyógyító gyakorlattal rendelkeznek. A Borsod-Miskolci orvosegyesület 1848. május 21-én kelt felhívásában „két testvérháza orvosaihoz” szólt, fogalmazta meg észrevételeit. A Kovács Sebestyén Endre által kiadott tervezetben elsősorban centralizációs törekvést lát, a helyi ügyek elvesztését az országos irányítás mellett. Az alapelvekkel, az orvosi ügyek hivatalszervezetével egyetért, bár a sebészképzés eltörlése mellett nem láttak lehetőséget és reményt az 5000 lakosonkénti orvos biztosítására. Külön figyelmet szenteltek annak, hogy a helyi – megyei, járási és községi – orvosokat egységes elvek alapján alkalmazzák, védjék meg a helyhatóságok „önkénye” ellen. Nem elleneztek az országos tanácsadó testületek megalakítását, támogatni csak akkor akarták, ha azok „nem budapesti kollégák bizottmányai” lesznek, a vidéket arányaiban kell e testületekben képviseltetni.

A támogató-ellenző nyilatkozatok közül kiemelkedett Stoltz Samu hozzászólása, amelyet az „eperjesi orvosegyesület” 1848. május 6-i ülésén mondott el és a jobbitó szándék vezérelte gondolatait. Egyetértett az orvosképzés reformjával, a sebészképzés megszüntetésével, „a status java egyes polgárainak ép s egészséges állapotától függ.” Fejtegetései szerint ezért fontos a rendezett egészség- és közegészségügy. Ehhez jól képzett szakemberekre van szükség, ezért fontos az orvosképzés fejlesztése. Indítványa szerint az orvosképzést ingyenessé kell tenni, ami növelné az érdeklődést és igen jó alkalom lehetne az igazán tehetséges szakemberek képzésére. Ugyancsak szigorítani kell a vizsgakövetelményeket, de az államnak kell gondoskodnia a végzetek munkahelyéről, hogy minden település rendelkezessen orvosi ellátással. Eme köteleességvállalás nélkül a kiképzett magyar orvosok külföldre mennek vagy másból kénytelenek megélni, mint választott hivatásukból. „Ezen az úton kiképzett, ellátott és biztosított orvos köteles ezután minden gondja alá rendelt szegény ügyefogyottakat ingyen gyógyítani...” Fontosnak tartotta az orvos megélhetésének biztosítását, mely részben a fizetéséből, részben a módosabb betegetől kérhető – egységesen meghatározott – díjazásból eredhet.

A Stoltz-féle javaslat lényeges gondolata a felállítandó magyar hadsereg katonaozvosi ellátásával kapcsolatos: indítványa szerint a pesti orvosi karon – vagy alárendeltségében – katonaozvosi-képző intézetet kell szervezni, hogy a hadsereg orvosellátása ne függjön a bécsi Josephinumtól, e téren is teljes önállósággal rendelkezünk. Ugyancsak itt javasolta, hogy a katonai- és polgári egészségügyet válasszák el egymástól. Csak a jól elhatárolt és törvényekkel szabályozott területeken lehet eredményes munkát végezni.

A különböző hozzászólásokban élesen jelentkezett az úgynevezett testületi kérdés, és félő volt, hogy az 1848. június 12-ére összehívandó országos orvosértekezlet ezen megbukhat. Éppen ezért Sauer Ignác azt javasolta, hogy ezen a tanácskozáson alakítsák meg a Magyar Orvosi Akadémia nevet viselő testületet, amelynek célja „az orvosok egybefogása” lenne. Az akadémia tagja lehetne

minden orvosdoktor, sebész- és szülész-mester és öt – természet- és élettani, vegytani és gyógyszer-tani, orvosi, sebészi, valamint rendőrségi és állattani – szakosztályán keresztül érvényesítheti véleményét az orvosképzési, kinevezési, a kormányzat által ide utalt kérdések véleményezésében, valamint a „testületi érdekek” védelmében. A testület élén választott elnök, titkár és választmány állt volna.

Sauer javaslatát rokonszenvvel fogadták, de mielőtt véleményezésre kiküldték volna, a kormányzat „lépett”: kinevezte a Stáhly Ignác által irányított minisztériumi egészségügyi osztályt; kész helyzetet teremtett az egyetemes orvosi kar, az orvosi igazgatás és véleményező-bizottságok kérdésében. Az ellentétek nem csitultak, főleg azután, hogy az 1848. július 4-én összeült egyetemi orvosi kari ülésből – Eötvös József miniszter jóváhagyásával – kirekesztették a külső, nem egyetemi foglalkoztatású tagokat, és rendeletileg megszüntették a régi orvosi kart. A vita nem csitult, sőt időnként ellenséges hangúvá változott: a vidéki orvosok a vezető tisztségeknek „a pest-budai orvos urak” által történt kisajátításáról írtak, sőt sorra támadták „az orvosi főhivatalokat” betöltő személyeket, így Stáhly Ignácot, Sauer Ignácot. E tábor főleg Bugát Pál mellőzését nehezményezte, aki alaposan kivette részét a forradalom szellemi előkészítésében. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1845. évi pécsi Vándorgyűlésén előterjesztett közegészségügyi és orvosigazgatási programját az első felelős magyar kormány is elfogadta. Úgy vélték, hogy az irányító tisztségeket a régi helytartótanácsi bürokraták foglalták el, akik „régén egy szalmaszálat sem tőnek keresztbe”.

A hangzavarban sokan arra sem figyeltek, hogy az új kormányzati szerv azonnal hozzáfogott a reformtervek megvalósításához, az orvosképzés átszervezéséhez. A vita csak 1848 őszén csitult, amikor a magyar függetlenség valóban veszélybe került, a délvidéki harcok, a Jellacsics-féle támadás valóban a harcmezőkre szólította az orvosokat, s a vitákat félretéve, az indulatok csillapodtán újból egy táborba kerültek a vitatkozók. Mindenki a jobbért küzdött, s véleményük csupán részletkérdésekben tért el egymástól.